

Avauksia kirjetutkimukseen

Kirjeet ja historiantutkimus. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen. Historiallinen Arkisto 134. SKS 2011. 423 s.

Käsillä olevassa teoksessa 15 kirjoittajaa lähestyy 14 artikkelissa historiallisia kirjeaineistoja. Kirjeisiin liittyviä yleisempiä historiallisia luokitteluja ja prosesseja käsitellään kuudessa artikkelista irrallisessa tekstilaatikossa. Käsittelyn painopiste on länsimaisessa ja suomalaisessa kirjeenvaihtotraditiiossa, kirjeitse tapahtuvan kommunikaation synnyttämässä ja ylläpitämissä tuttavien verkostoissa sekä kirjeessä identiteetin ilmaisemisena. Kirjetä analysoidaan ”klassisen kirjeenvaihtotradition kautta ja kahdenkeskisen kommunikaation muotona” (s. 10). Tekijät haluavat problematisoida ja syventää historiantutkimuksen tapoja tulkita ja käyttää kirjeitä lähdeaineistona.

Teos on toteutettu artikkelikoelmana, mutta toimituskunta ja kirjoittajat ovat tehneet huomattavan työn artikkelien rytmittämiseksi toimivaksi temaattiseksi ja kronologiseksi jatkumoksi. Artikkelit eivät ole syntyneet pelkästään yksilötyönä vuonna 2009 Turussa järjestetyn symposiumin esitelmien pohjalta, vaan kirjoittajat ovat tehneet tiivistä yhteistyötä koko kirjoitusprosessin ajan. Toistoa on pyritty karsimaan artikkelien välisin viittauksin, ja artikkelit on suurimaksi osaksi saatu keskustelemaan keskenään. Teos kestää lukemisen kannesta kanteen. Samalla yksittäiset artikkelit sekä asiasana- ja henkilöhakemisto mahdollistavat myös kohdistetun tiedonhaun. Suppea pistokoe tosin osoitti, ettei asiasanahakemistossa ole saksankieltä, vaikka se mainitaan muiden hakemistoon otettu-

jen kielten tapaan useassa eri artikkelissa.

Yli 400-sivuinen teos jakautuu johdantoon ja kahteen artikkeliryhmään. Johdannossa toimittajat ynnä Kaisa Vehkalahti esittelevät teoksen päämäärät ja niitä tukevaa teoreettista kirjallisuutta 1900-luvun lopusta 2000-luvulle. He peräänkuuluttavat suomalaista metodologis-teoreettista keskustelua siitä, miten kirjeitä ja muita omaelämäkerrallisia lähteitä eli egodokumentteja – päiväkirjoja, muistelmia, omaelämäkertoja – käytetään historiantutkimuksessa. Kirjoittajat haluavat välttää kirjeiden kirjaimellista tulkintaa ja korostavat kirjeen syntyprosessin, tavoitteen ja erilaisten tulkintamahdollisuuksien huomioon ottamista. Tämän takia kirjeet itsessään ja niiden konteksti pitää nostaa tutkimuksen kohteiksi – niitä ei tule käyttää ”vain dokumentoivina, taustoittavina ja faktaa tarjoavina lähteinä, vaan historiantutkimuksen on myös avauduttava kirjeiden tekstuaaliselle maailmalle” (s. 13).

Lähestymistapa toimii kirjoittajien omien kulttuurihistoriallisten tutkimuskysymysten ja aineistojen suhteen. Laajemman metodologisesti-teoreettisen keskustelun käynnistäminen vaatisi kuitenkin aikaisemman suomalaisen kirjeitä hyödyntäneen historiantutkimuksen analyysiä. Millä tavoin aikaisempi tutkimus on jättänyt vastaamatta kirjoittajien peräänkuuluttamiin kysymyksiin? Mitä tästä on seurannut, ja miten asiantilaa pitäisi korjata? Johdannossa myönnetään kirjeiden merkitys kansainvälisessä taloudessa, kaupankäynnissä ja politiikassa, mutta kirjoittajat eivät juuri kommentoi aineistojaan näistä näkökulmista. Kun kirjoittajat eivät antaudu syvälliseen ja analyttiseen keskusteluun aikaisemman ja nimenomaan erilaisen kirjeitä lähteinään käyttävän suomalaisen historiantutkimuksen kanssa, ”uusi” kirjetutkimus uhkaa jäädä irralliseksi. Tämä on harmillista,

sillä teoksen kirjoittajien lähtökohdat ovat mielenkiintoisia ja relevantteja kaikelle kirjetutkimukselle.

Teoksen artikkelit on jaettu kahden osioon. Ensimmäinen osio, *Kirjeiden kirjoittamisen taito*, esittelee kahdeksan artikkelin muodossa kirjeen kirjoittamista tasavallan ajan Roomasta Ruotsin suurvalta-ajalle ja 1900-luvun alun Suomeen. Fokuksessa ovat konkreettinen kirjoitustaito ja kirjeiden muotokielen hallinta sekä toisaalta kirjeiden kirjoittajien sosiaaliset syyt kirjoittaa kirjeitä. Jälkimmäinen osio, *Kirjeet ja identiteetin muotoutuminen* käsittää kuusi artikkelia ja kattaa 1900-luvun. Aihepiireinä ovat kirjailijoiden kirjeenvaihdon kautta syntyvä ammatti-identiteetti, rintamalla ja vankiloissa koetun paineen ja sensuurin vaikutus kirjeilmaisuun ja ihmissuhteisiin sekä kirjan, kirjailijan, lukijoiden ja tutkijan keskinäinen vuorovaikutus.

Artikkelit ovat temaattisesti ja aineistoiltaan tapaustutkimuksia, joista monet linkittyvät toisiinsa. Melkein kaikki kirjoittajat ovat oman aineistonsa asiantuntijoita ja pystyvät esittelemään lähteensä ja reflektoimaan niiden äärellä hedelmällisesti. Vain viimeinen, Ritva Hapulin artikkeli kirjailija Kyllikki Villan ja hänen lukijoidensa suhteesta, ajautuu aineiston niukkuuden ja tutkimuskysymyksen väljyyden vuoksi dosentilta odotettavan akateemisen tason alapuolelle. Hapuli toteaaakin alaviitteessä, että artikkelista tuli tutkimuskohteen kuoleman vuoksi muistokirjoitus.

Aineiston muodostavat kaikissa tapauksissa kirjeet – jälkimmäisessä osiossa myös muut elämäkerralliset tekstit, tutkimuskohteiden kirjallinen tuotanto ja Hapulin artikkelissa tutkijan kommunikaatio tutkimuskohteen kanssa. Koska teoksen kokoavaksi tavoitteeksi on alussa ilmoitettu metodologis-teoreettinen keskustelu historiantutkimuksen tavasta käyttää kirjeitä, en käy läpi artikkeleita yksi kerral-

laan, vaan keskityn lopuksi arvioimaan, mitä artikkelit tuovat keskusteluun johdannon lisäksi.

Kaikki artikkelit perustuvat tutkimusaineiston lähilukuun, jonka pohjalta kategorisoidaan muun muassa kieltä, käsiä, ilmaisuja, rakennetta, tyyliä ja viestien sisältöjä. Näitä verrataan keskenään ynnä tietoihin kirjoittajien sosiaalisesta taustasta, statuksesta, koulutuksesta ja sukupuolesta. Lisäksi jo johdannossa mainittuun kontekstuaalisointiin käytetään aikaa: miten kirjoitusajankohta ja -ympäristö vaikuttivat tekstin syntyymiseen?

Aineiston mahdollisimman tarkka analyysi, kategorisointi, vertailu ja kontekstuaalisointi ovat olennaisia kaikelle tieteelliselle tutkimukselle. Tässä suhteessa kirjoittajat eivät nähdäkseni esitä olennaisesti uusia metodeja kirjetutkimukselle. Teoreettiset tulkintamallit puolestaan ovat valtaosin ”ymmärtämistä”, aikakauden kulttuuria ja yksilön tai ryhmän tunteita painottavia. Keskeisenä vaikeutena on se, ettei suurin osa kirjoittajista esitä varsinaista fokuksitua tutkimusongelmaa. Siksi on helppo ymmärtää, miksi tekstit jäävät sinällään mielenkiintoisten lähteiden ja eri puolilta lainattujen teorioiden esittelyksi.

Selkein tutkimustulos liittyy sukupuolinäkökulmaan: varhaismodernin ajan aatellisnaisia ei pääsääntöisesti koulutettu yhtä taitaviksi kirjoituksen ja kirjeiden käyttäjiksi kuin miehiä, mutta tästä huolimatta naisten rooli sukuperheiden ylläpitäjänä kirjeiden välityksellä oli merkittävä. Taustalta löytyy taloudelliseen rationaliteettiin palautuva selitys: aatelmiehet joutuivat varhaismodernissa valtiossa kilpailemaan viroista, jotka tuottivat arvovaltaa ja palkkioita. Heidän koulutuksensa kannatti aloittaa aikaisin ja viedä pitkälle, vaikka se olikin kallista. Naiset ilmeisesti pystyivät toimimaan perheen ja suvun tuottavina jäseninä myös vähäisemmällä koulutuksella.

Kirjan ulkoasu on selkeä. Pitkät lainaukset on erotettu sisennyksin, lyhyet lainausmerkein. Muilla kuin kotimaisilla kielillä kirjoitetut tekstit on käännetty, ja alkuperäinen teksti annetaan loppuviitteessä. Myös ruotsinkieliset lainaukset on käännetty suomeksi loppuviitteissä. Loppuviitteistä on tapana valittaa, varsinkin artikkelikokoelmassa. Itseäni ne eivät juuri haittaa. Pääasia on, että viitteet ja kirjallisuus löytyvät. Teoksen kuvitus on relevanttia: se koostuu kirjeiden ja niiden kirjoittajien kuvista. Kirjassa on yksi taulukko ja yksi kuvaaja. Useamman määrällisen tiedon olisi voinut havainnollistaa tällä tavoin.

– ILKKA LESKELÄ